

Pesmi Gitice Jakopin (1928-1996)

Zbirka *Pesmi Gitice Jakopin*, izdane v samozaložbi v Ljubljani leta 1995, obsega pesmi, ki so najverjetneje nastale v avtoričinih različnih življenjskih obdobjih. Zato v njej poleg izrazito refleksivnih pesmi naletimo tudi na izpovedi, za katere je značilna senzualnost. Vendar to ne škodi umetniški sklenjenosti zbirke, prej bogati paleto njenih liričnih doživetij, celota pa obenem ustvarja napetost med čutnostjo in refleksivnostjo, kar je še posebej opazno v bogato razčlenjenih liričnih položajih.

Po avtoričini nenadni smrti marca lani lahko te pesmi razbiramo na eni strani kot zapis o življenjski skušnji posameznika, na drugi pa kot pesniški izraz Osebnosti skupaj z njenimi sanjami, upanji, negotovostjo in strahom. Zbirka je zapis doživetij, je lirična intimna spominska knjiga brez kakršne koli ustvarjalne poze. Vendar pa s svojim pomenom prestopa meje beleženja doživetij v smeri filozofske refleksije, kakršna nastaja v procesu zaznavanja. Pesniški subjekt ne privzema sebi tujih vlog, ampak ostaja globoko naraven, čeprav razpolaga z veliko znanja s področja psihologije posameznika in z območja kulture. Individualna spoznanja skupaj z zunanjimi spodbudami biološkega in fizikalnega sveta postajajo neločljivi del izpovednega »jaza«, ki si z namenom samospoznavanja podreja vse, kar je zaznal, doživel in pridobil (v smislu naučenega). V drobnih samospoznavnih aktih se ustvarja črta sporazumevanja med lirskim subjektom in sprejemalcem, izpoved pa se pretvarja v potencialni dialog z bralcem.

Dialog izvira iz nadčasovnega in obenem konkretnega razmerja med Njim in Njo, uresničuje pa se v perspektivi Ženske. Ona je tista, ki hoče opredeliti in najti sebe, ki se prilagaja in oddaljuje v razmerju do Njega, pri čemer ohranja zavest o lastni drugačnosti in obenem trajni zvezi z Njim. Iz tega izvira globoko filozofsko hermenevtično stališče:

v bliskih odkrivam
vse zamolčano
v sebi in o ljudeh

a preden
v rosi se zgubim
zasilišim hrzanje;
(*Se praprot budi*)

Dve poti vodita k spoznanju: On kot spodbuda procesa in samoobčutenja omogoča razumevanje bližnjih in sveta, pa tudi zavest o lastnem obstoju in iskanju sebe v svetu. Vsa zapletenost sveta je v tej poeziji zreducirana na predmet ljubezni. On je jedro in središče spoznavnega in doživljajskega procesa osebk. Skupaj ustvarjata celoto, temelječo na medsebojnem obdarovanju, zveza pa jima omogoča doseči skrivnosti obstoja.

Spodbuda za samospoznanje je v poeziji Gitice Jakopin ljubezen. Občutenje, doživljanje in spominska refleksija nad njo gradijo v svoji podstavi hermenevtično tezo o tem, da se smisel sveta kaže v človeški komunikaciji, temelječi na vzajemnem razumevanju, ki je obenem zagotovilo za

sporazum. Za to pa sta potrebni vsaj dve osebi. In razmerje med obema postaja prvinska zveza tako v biološkem kot filozofskem smislu. Jaz obstaja v Ti in Ti v Jaz.

Za tvojim čelom
nekaj mojega

V mojem pogledu
nekaj tvojega.

(*Najinost, str. 23*)

Dva sta najmanjša skupnost in obenem izvir vsakršnega duha razuma. Najprej je torej treba postati del skupnosti, ki jo avtorica razširja na svet narave, ta pa ji omogoča, da začuti zvezo z do konca nedoločeno skrivnostjo.

Filozofska resnica je v *Pesmih* navzoča nepretenciozno: v preprosti izpovedi, ritmičnih in pomensko-slogovnih navezavah na ljudsko pesem, pravljico, čarobnost narave, ki je tako kot človek podrejena štirim prvinam. Intimnost izpovedi jo varuje pred akademsko vzvišenostjo in jo gleda globoko človeško, podobno kot v zmeraj aktualnih pesmih francoske srednjeveške pesnice Christine de Pisan.

Osrednja tema zbirke je ljubezen, ki je podlaga obstoja in razumevanja življenja. Oblike njenega doživljanja so različne: čisto senzualno in domišljjsko — v sanjarjenju in spominih. Spremlja ga občutek očaranosti, koprnjenja, nepotešenosti, pričakovanja in beg vase, v svoj tipično ženski svet domišljije.

Ljubezen v vseh besedilih ni definirana, pojem sam opredeljujejo različna dejstva in položaji. Nedvomno izvira iz sožitja nasprotij, ki so odpravljena le na trenutke. Zato v večini pesmi prevladuje pričakovanje, ponavljanje in spominjanje. Vendar to nikoli ni razočaranje, ampak občutek nepotešenosti. Navzlic temu je med Njo in Njim vez, ki hoče imeti bližino. Nastala je v trenutku, ko sta oba čutila enako:

Trenutek
ko se ujemajo
tvoje in moje oči,

ko trčita
bobneč
tvoj in moj svet

(...)

En sam trenutek
je bil
je minil

a bo še dolgo
v meni netil
odmev tega utripanja.

(*Trenutek, str. 16*)

Za trenutek popolne združenosti lirski subjekt v pesmi ne išče estetske ali filozofske razsežnosti, temveč biološko — utripanje krvi v metaforični podobi; *oči / ko trčita / bobneč / tvoj in moj svet*. Čuti so zadostna skrivnost, da skozi zaznavamo in občutimo svet in v njih nademo globlji smisel življenja. V abecedi ljubezni te poezije igra dotik bistveno vlogo, kajti to je abeceda telesa in prvin, ki ga veže z vesoljstvom. Posplošena podoba čutila za dotik je v našem kulturnem krogu roka, čeprav je enako pomemben njen simbolični pomen vezi, prijateljstva in soglasja. Podoba roke

prevladuje v pesmi *Roka, Na orgelskem koncertu*, v pesmi *Kjerkoli* pa ga spremlja podoba čutenja s celim telesom.

Zaznavanje s telesom, božanje rok je tkanina erotičnih izpovedi lirskega subjekta in junakinje teh pesmi. Njihov spomin priključuje Njegovo podobo iz preteklosti, prisili ga k pričakovanju in sanjam (*V minljivosti*). V čutnem dotiku so pogosto udeležene prvine: zemlja, voda in zrak. Ogenj se pojavlja posredno v metafori sonca kot slepeče luči. Vendar pa sonce navadno ne odpira čutnega, temveč drugačna prostranstva. V erotičnih pesmih Gitice Jakopin pa ima posebno vlogo voda. Ta je najtesneje pripisana telesu, kot v Freudovi tezi o simboliki vode v sanjskih podobah. Vendar niti prvine niti narava v obliki sadežev, cvetov, divjih živali in rastlin ne morejo zastreti poželenja:

Po vroči mivki
bosa sem hodila
po hladni vodi
bosa sem brodila
poletni veter
sem z neba cedila
(...)
a bi vse to pustila
da bi za hip čutila
na sebi roke nagajive
igrive, sramežljive.
(*Za hip*, str. 43)

Vzajemnost poželenja lahko priključuje obojestransko občutje nezadostnosti ljubezni (*Kjerkoli*), ki je usojena ljubimcema: *a v zvezdah je pisalo*. Pa tudi obžalovanje zaradi oddaljevanja (*Odmev*, *Težke grude*) pri hkratnem ohranjanju upanja:

a za negibnimi zenicami
vidim, da te dohaja čas —
znova se boš obrnil k meni
in mi pokazal svoj obraz.
(*Odmev*, str. 27)

Paralelizem in ponovitev, sklenjena z enoumno poanto, ki priziva Njega kot glavni predmet poželenja, določajo ekspresivno zgradbo in miselni svet lirskega subjekta. Paralelizem dopušča sožitje v mnogoterosti in raznorodnosti, ponovitev poudarja stalnost, enoznačna poanta pa izraža voljo izpovedujočega se. Navedena izrazna sredstva so znana iz ljudske pesmi, podoben je ritem pesmi Gitice Jakopin, temelječ na jamski stopici, pa tudi motivi noči, meseca, ljubljene — pojoče ptice, ljubimcev, ki se najdeta. Tudi podnaslov *Se praprot budi* vzpostavlja navezavo na slovansko kresno noč, na ljudsko predstavo praprotovega cvetja, ki ga lahko najdeta zaljubljenca.

Toda v pesmi z istim naslovom nam povezuje z ljudskim izročilom ne bo pojasnila ničesar, temveč bo to vlogo prevzela psihologija. Predstava je zmeraj analogon resničnosti, kar poudarja podoba zrcala, uvedena na začetku pesmi. Odsev Njegovega obraza v zrcalu je predstava o njem, ki stoji za njo.

Pesniška domišljija v zbirki povezuje čutni del s svetom sanj. Dopolnjuje čutno izkušnjo, predvsem pa določa individualnost lirskega subjekta. Ona kot ustvarjalni in doživljajski subjekt je polna glasov reči in ljudi. Glasovi, čeprav so izzveneli, trajajo v posameznikovem spominu, prizivajo spomine ali postajajo podlaga za pesniške impresije. Svet sanj in predstav dopolnjuje čustnost

življenja in zahteva refleksivnost. Sanjski svet v zbirki *Pesmi (Se praprot budi)* sestavljajo kulturne, literarne in individualne predstave. Pogosto znamenje prehoda od zapisa k sanjam je sončna svetloba, slepeča luč, ki nas ločuje od čutnih spoznanj, čeprav je tudi sama zaznavana čutno:

opajam se s soncem,
ki mi zastira pogled
na ves kamniti svet.
(Žeja, str. 10)

Dvojnost, ki je navzoča v nestalni meji med izkušeno in predstavljeno resničnostjo, odpira vprašanje o dveh plateh iste resničnosti: osebe v podobi mladosti in starosti (*V žgočem soncu*), življenja v drugem življenju v pesniški podobi dveh strani vrat (*Portal*), torej življenja in smrti in smrti v življenju (*Za oknom vrt, Moj tolmun*), pa tudi ljubezni, ki jo doživljata Ona in On. Vsakokrat je nekaj drugega tista neizogibna meja, ki jo je treba v imenu spoznanja in samospoznanja prestopiti, in spet nekaj drugega se snuje na drugi strani zrcala, kot v pesmi *Alica v čudežni deželi*. V erotičnih pesmih je to meja kože, v drugih pesmih jo predstavlja konkretnost, različnost svetov in veseljstva. V pesmi *V žgočem soncu* je dvojnost povezana v enotnost *toposa* — starka z dekletom in dekle s starko, ki sta preoblikovanje antične *topike* — starec z mladeničem in mladenič s starcem.

Dvojnost v *Pesmih* Gitice Jakopin ni razumljena kot sovražnost, temveč kot večni red sveta, veseljstva in stvari. Celoto namreč ustvarjajo nasprotja, katerih območja se lahko za hip, za kratek trenutek tudi križajo. Tako skušnje vodijo z posplošitvam, erotika k filozofiji ljubezni, ta pa k občemu smislu življenja.

Božena Tokarz

Inštitut za slovansko filologijo Šlezijske univerze v Katovicah

Prevedel Niko Jež